

Ärende: SRR 1/2021 rd
Statsrådets utbildningspolitiska redogörelse

Allmänna konstateranden

Centret för livslångt lärande vid Åbo Akademi och Yrkeshögskolan Novia (nedan CLL) har tagit del av Statsrådets utbildningspolitiska redogörelse och ger nedan sina kommentarer.

Visionen för utbildningen och forskningen fram till 2040 andas optimism och framtidstro, vilket är glädjande. Vi stöder redogörelsens betoning på utbildningens betydelse för att lösa samhällsliga problem, främja hållbar utveckling och förbättra människors liv (s. 3). Vi är också ense med redogörelsens betoning på jämlikhet, och att studieförloppet och att inlärningsresultaten inte ska bero på kön, begränsningar i den fysiska funktionsförmågan, familje- eller kulturell bakgrund eller boendeort (s. 9).

I målbilden återfinns de centrala signalbegrepp som förknippas med välbefinnande och framgångsrik utbildning; stark utbildningsgrund, jämlikhet, ny kunskap och kompetens, alla barns lika rätt, högklassiga tjänster på båda nationalspråken, hållbarhet och mångfald och en utbildningsnivå som ligger i världstopp. Tidsperspektivet i visionen upplevs dock som väldigt långt. Med ett 20 års perspektiv kan det vara utmanande att upprätthålla utbildningspersonalens motivation och styrfart. I visionen saknas en skrivning om tillgången till den personal som skall förverkliga visionen. En målbild kunde exempelvis vara att utbildningssystemet som arbetsmiljö är attraktivt och lockar många sökanden.

Visionen (s. 10) betonar att gränserna inom utbildningssystemet ska vara låga för att möjliggöra flexibla personliga val och att inga dörrar inom utbildningssystemet ska vara stängda utan att fortsatta studier ska vara möjliga efter alla stadier. Frågan är dock om det finns en risk att denna flexibilitet och dessa oändliga möjligheter förblir en utopi i ett system där pressen att avancera och utexamineras är så stor att kursvändningar inte i praktiken är möjliga?

Ny teknologi betonas på s. 10 men teknologi är inte lösningen på alla elevers och studerandes problem. CLL frågar sig om teknologiska och digitala lösningar tidvis ses som ett universalmedel samtidigt som många elever och studerande egentligen behöver något annat?

Mål och åtgärder inom utbildning och forskning

Utbildningsfältet, särskilt småbarnspedagogiken, den grundläggande utbildningen och andra stadiet, upplever idag ett ökande krav på styrning och utvärdering. För personalen handlar det om att balansera potentiella (mål)konflikter mellan skollag, läroplan och ekonomi, mellan formella och informella villkor och att kunna se helheten. Erfarenheterna från bland annat CLL:s lärarfortbildning visar att de flesta av de senaste årens skolreformer upplevts som lyckade. Samtidigt har dock lärarnas rapporterings- och uppföljningsansvar radikalt ökat pappersexercisen.

Coronapandemins effekter kan ännu inte överblickas. Många av de bildningsdirektörer som CLL möter klassar elevernas välbefinnande som ett av de viktigaste satsningsområdena under kommande år. Också rektorerna ger uttryck för att elevernas psykiska hälsa försämrats. Bland annat nämns att elevernas ångest, utåtagerande beteende och skolfrånvaro har ökat. Rektorerna efterfrågar ett tätare samarbete med specialsjukvården, barnskyddet och polisen. Vidare efterfrågas mera stöd för det förebyggande arbetet, fler kuratorer och tillgång till psykiatriska sjukskötare. Det finns en också oro för att dylika resurser och tjänster flyttas bort från skolorna p.g.a. hälsovårdsreformen. De ungas välbefinnande är en grundläggande förutsättning för inhämtande av kunskap. Att främja detta välmående är en central och akut fråga.

CLL önskar ytterligare betona vikten av att en handlingsplan knuten till den utbildningspolitiska redogörelsen utarbetas och att förverkligandet av åtgärderna resurseras (s. 14).

Småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning

De utmaningar som lyfts fram i redogörelsen och som rör småbarnspedagogiken stämmer väl överens med CLL:s erfarenheter och uppfattning. Småbarnspedagogiken får en tydligare roll i utbildningssystemet och den enhetliga lärstigen. Det skulle vara en stor fördel ifall lagstiftningen gällande småbarnspedagogiken, förskolan och den grundläggande utbildningen samlades tydligare. Alla dessa tre delar utgör de inledande delarna av det finländska utbildningssystemet och bör ses och därmed lagstiftas som en helhet.

Även de utmaningar som lyfts fram gällande grundläggande utbildning stämmer väl överens med CLL:s uppfattning. En formulering kring

betydelsen av lärarnas kontinuerliga kompetensutveckling kunde dock tilläggas.

På s. 18 betonas vikten av elevens välbefinnande och känsla av samhörighet. Stöd för elever kräver dock resurser och tillgång till kunnig personal. CLL noterar att individen ofta lyser med sin frånvaro i redogörelsen som borde orda mer om psykosocialt stöd, elevernas ork i en värld av allt hårdare press och ökade krav i tidig ålder, ändrad läroplan etc. En central fråga i detta sammanhang är hur vägen genom utbildningssystemet görs möjlig och stimulerande (s. 18).

CLL finner de försämrade inlärningsresultaten i olika kunskapsmätningar oroväckande. Grundskolan lyckas inte längre på samma sätt som tidigare utjämna elevernas kunskapsskillnader och den socioekonomiska bakgrundens inverkan verkar tyvärr ha fått en allt större betydelse. Kompetensutveckling och kontinuerligt lärande kan göra stor skillnad när det gäller läskunnighet och kunskaper i naturvetenskapliga ämnen. Förpliktande kvalitetsmål och indikatorer som föreslås i redogörelsen kan här fungera som ett sporrande incentiv.

En del av dessa problem kan inte förklaras av förändringar i skolornas verksamhet utan är en återspeglings av ett finländskt samhälle som blivit mera ojämlikt och segregat. Dylika utmaningar kan inte utbildas bort utan kräver politiska beslut. Finansiering för positiv särbehandling kan förhoppningsvis jämna ut effekterna av den sociala ojämlikheten.

Andra stadiet

Det är glädjande att gymnasiet som allmänbildande utbildning betonas samt att man strävar efter att öka jämlikheten och likvärdigheten mellan yrkesutbildningen och gymnasieutbildningen. Det är också positivt att texten poängterar tillgänglighet och tillgång till studier och att man avser utöka stödet till studerande med invandrarbakgrund. Ett tydliggörande kunde göras gällande vad som avses med "pilotförsök med så kallade lågtröskelförfaranden" (s. 27) när det gäller studerandes välbefinnande.

Samarbetet mellan gymnasier, yrkesinstitut och högskolor ter sig som en bra idé, men ställer höga krav på utbildningsanordnarna. Det behövs tydligare riktlinjer för hur detta skall förverkligas. Utbildningsplaneringen (kurser, moduler etc.) på de olika stadierna är redan nu beroende av många olika faktorer och komplexiteten ökar med utvidgat samarbete. Detta kräver därför ökad koordinering och ett större engagemang av alla aktörer. CLL har

kartlagt intresset för samarbete mellan gymnasierna i Svenskfinland Åbo Akademis fakulteter. I enkäten framkommer ett stort intresse för samarbete, men även utmaningarna betonas. Bristande personalresurser ses som den största utmaningen. Tanken att samarbetet mellan andra stadiets utbildningar och högskolorna skall stöda gymnasiestuderandes personliga studievägar understödes och är en riktlinje för fortsatt utveckling.

Alternativa ansökningsvägar, som t.ex. öppna universitetsleden i olika former, kan ytterligare utvecklas för att möta studerande från andra stadiet. Dessa sätt att söka in till examensstudier vid högskolor bortser från utbildningsbakgrund och ger alla en möjlighet att bevisa sin lämplighet för högskolestudier. Flexibla öppna universitetsstudier kan även ses som en möjlighet att tillgodose de kompetensbehov som uppstår under en arbetslivskarriär.

Högskolor

På s. 38 noteras att man genom reglering har eftersträvat att säkerställa ett utbildningsutbud som motsvarar samhällets och arbetslivets behov och bidra till en riksomfattande arbetsfördelning mellan högskolorna. Arbetsfördelning är inte helt möjlig ur ett finlandssvenskt perspektiv då endast få högskolor tillhandahåller kurser på svenska. Åbo Akademi har ett brett och krävande utbildningsansvar för den svenskspråkiga befolkningen och är därför tvunget att ha ett brett kursutbud?

Kontinuerligt lärande – lärande under tiden i arbetslivet

Det har visat sig utmanande att hitta flexibla modeller för hur utbildning och arbetsliv kan samverka för att stöda ett kontinuerligt lärande på ett funktionellt sätt. Mot den bakgrunden är det parlamentariska reformarbetet av kontinuerligt lärande som regeringen inlett mycket välkommet. Att hitta former och strukturer för hur de begränsade offentliga medlen för kontinuerligt lärande bäst kan riktas och fördelas på ett jämbördigt och verkningsfullt sätt är en nödvändig men grannliga uppgift. I detta arbete kommer träffsäkerheten i prognostiseringen av olika regioners och yrkesgruppers behov att vara avgörande för hur samhället kontinuerligt kan utvecklas. Behovet av handledningstjänster för vuxna kommer att öka, vilket kräver samordning och resurser.

Det behövs mer forskning, samt kunskaps- och teoriutveckling om såväl vuxnas kontinuerliga lärande som vägledning av vuxna i arbetslivet

(karriärvägledning, olinjärt arbetsliv, förändringshastigheten i arbetslivet). Man bör lyfta fram betydelsen av digitala miljöer och flexibla inlärningsätt för vuxna i alla yrkesgrupper. I redogörelsen är fokus överlag på småbarnspedagoger och lärare.

Behovet av vägledare inom det kontinuerliga lärandet behöver kartläggas. Idag har vi många olika yrkesbenämningar där handledning ingår på sätt eller annat. Variationen i utbildningsbakgrund och handledarkompetens är stor, vilket betyder att uppmärksamhet borde riktas även på kompetensutveckling för vägledning/vägledare för vuxna.

Utbildningsmarknaden på svenska i Finland är liten och studerandegrupperna därför små. Följaktligen är det jämförelsevis dyrt att arrangera kontinuerligt lärande på svenska. En stor grupp i behov av kompetensutveckling är offentliga sektorns anställda med begränsade resurser. Det handlar om en jämställdhetsfråga, ifall kvinnor i regel själva betalar för kompetensutveckling och studerar på egen tid, medan män i regel deltar i kompetensutveckling bekostad av arbetsgivaren på arbetstid, vilket statistiken påvisar.

Det är skäl att notera utbildningsutbud och praktiska möjligheter för individen att delta är den ena biten av helheten. För att skapa likvärdiga möjligheter till kontinuerligt lärande bör tonvikt dock också läggas vid kostnaderna för kurserna och den studerandes försörjning under tiden man fortbildar.

Undervisnings- och handledningspersonal och övrig personal

Tillgång till yrkeskunniga och skickliga lärare är en tröskelfråga för den finländska utbildningen. Därmed behöver också rekryteringen till lärarutbildningarna vara framgångsrik. En utbredd uppfattning bland lärare idag är att deras arbetsförhållanden har blivit mera utmanande och att yrkets attraktivitet har försämrats. Varierande utbildningsinsatser som säkerställer lärarnas och övriga personalens ork och välbefinnande är av stor betydelse för att säkerställa yrkets framtida attraktivitet, vilket också understryks i redogörelsen.

Det är glädjande att redogörelsen (s. 52) lyfter fram kontinuerligt lärande och möjligheterna till kompetensutveckling för utbildningspersonal. Också formerna för hur detta beskrivs i redogörelsen är bra. De teman som lyfts fram i redogörelsen svarar bra mot de behov som är aktuella inom lärarfortbildning idag. De framtida behoven framstår dock som ovissa. En

fråga som ytterliga borde utvecklas gäller ansvarsfrågan, d.v.s. vem ansvarar för att utbildningspersonal verkligen fortbildar sig.

Studiestöd

CLL betonar kopplingen mellan studieavancemang och möjligheter att studera å ena sidan och ekonomisk säkerhet, å den andra. I nuläge är många studerande tvungna att arbeta för att klara sig ekonomiskt, detta påverkar studietakten negativt.

Utbildning på svenska: nuläge, mål och åtgärder

Småskaligheten i de svenska utbildningarna gör dem mer resurskrävande, eftersom svenskspråkiga utbildningsanordnarna inte i samma utsträckning som motsvarande finskspråkiga högskolor kan samarbeta med andra högskolor för att ta in kurser eller helheter. Att profilera sig på samma sätt som finskspråkiga universitet är omöjligt på svenska då den enda utbildningen i landet t.ex. måste ha en viss bredd.

Det är mycket klokt att skriva in ett bredare samhällsansvar för språkliga rättigheter. För att i framtiden kunna säkerställa en fungerande tvåspråkighet (finska och svenska) är det viktigt att se till att svenskan även i framtiden känns relevant för finskspråkiga i Finland. Undervisning på två språk där svenska är ett av undervisningsspråken och introduceras redan inom småbarnspedagogiken erbjuds redan för finskspråkiga barn och utgör ett exempel på hur denna relevans kan skapas. Språkbad och andra mindre omfattande satsningar på språkberikande undervisning i svenska från tidig ålder kunde på nationell nivå tydligare skrivas fram för en ökad aktiv flerspråkighet.

Eftersom redogörelsen skall ge styrkraft ända fram till år 2040 önskar CLL betona följande:

- (i) Redogörelsen omnämner två nationalspråk (finska och svenska) och rätten till det egna modersmålet (s. 60) men beaktar inte att modersmålet kan vara annat än svenska eller finska.
- (ii) På samma sida (s. 61) noteras att det finns barn och ungdomar som har flera hemspråk och att det finns barn och ungdomar med invandrarbakgrund. Detta kunde gärna genomsyra hela resonemanget om utbildning på svenska t.ex. genom att betona flerspråkiga personers (oberoende av om de har

invandrarbakgrund eller inte) ökade möjligheter att välja språk och också utveckla alla sina språk. Till exempel studentexamen kunde få avläggas på ett annat språk, eller både på svenska och på finska med tanke på det växande antalet studenter som är simultant tvåspråkiga eller har gått i svenskt språkbud. Det är likaså förtjänstfullt att man i redogörelsen noterar att de enskilda elevernas behov av att lära sig svenska och finska varierar regionalt. Omnämmandet av också modersmålsinriktad svenska (vid sidan om modersmålsinriktad finska) visar att det finns en strävan att synliggöra och stärka skolämnet modersmålsinriktad svenska inom det finska bildningsväsendet. För nyanlända och flerspråkiga elever med annanspråklig bakgrund i svensk utbildning behöver samarbetet mellan lärare som undervisar på svenska och lärare som undervisar i elevens modersmål lyftas fram och uppmärksammas som en förutsättning för framgångsrik integrering på svenska

Avslutningsvis önskar CLL påminna om vikten att kontinuerligt tillhandahålla svenskspråkiga läromedel på högskolenivå.

Lärande och studievägar för personer med invandrarbakgrund

Ett breddat utbud av språkkurser på mer avancerad nivå är enligt CLL nödvändigt med tanke på personer med invandrarbakgrund. Detta skulle främja invandrares kunskaper i finska och svenska och underlätta integreringen i det finländska arbetslivet. Arbetslivsperioder under studiernas gång skulle gynna dessa studerande eftersom arbetserfarenheter, kunskap om det finländska arbetslivet och kontakter till arbetsgivare är nödvändiga förutsättningar för sysselsättning efter examen.

Inlärn timer i fråga om personer med funktionsnedsättning

CLL förhåller sig positivt till att man i redogörelsen uppmärksammar personer med funktionsvariationer och tar ställning till frågor som berör tillgänglighet. På detta sätt synliggörs faktumet att dessa personer i många sammanhang behöver kämpa för att deras studierelaterade rättigheter tillgodoses. Att man också beskriver utbildning både som en faktor som främjar sysselsättningen och självständigheten och som ett värde i sig, är en central poäng. I redogörelsen poängteras också principen om inkludering och att studerande med funktionsvariationer inte skall behöva anpassa sig till

studiemiljön, utan tvärtom. Detta perspektiv är viktigt för såväl CLL som Åbo Akademi. Att personer med funktionsvariationer inte ses som en enhetlig grupp är också centralt.

I redogörelsen poängteras att det förekommer ojämlikhet i tillhandahållandet av stödtjänster för personer med funktionsvariationer, det vill säga att tillgången varierar i olika delar av landet. På denna punkt vill CLL lyfta fram även den språkliga ojämlikheten i tillgången till tjänster, där det finns mindre tjänster på svenska. När det gäller mobbningsförbyggande och -hantering, anser CLL att det behövs mer konkreta åtgärder och kontinuerlig vidareutbildning av personal inom utbildningssektorn. I och med att tillgången till arbetslivet ofta är begränsad för personer med funktionsvariationer, kunde karriärvägledande tjänster vidareutvecklas på andra och tredje stadiet. Utbildningsanordnarna kunde ha ett handledningsansvar för att underlätta övergången från studieliv till arbetsliv för personer med funktionsvariationer.

Lägesbild och centrala förändringsfaktorer för utbildnings och forskningssystemet

De sju centrala förändringsfaktorer som beskrivs i slutet av redogörelsen är tankeväckande och kunde mycket väl utgöra ett inledande kapitel i den utbildningspolitiska redogörelsen. Samtliga förändringsfaktorerna utgör stora utmaningar för landet och särskilt för utbildningen, på alla nivåer. Det finns flera teman som återkommer i avsnittet men särskilt ett tema stiger genomgående fram, nämligen jämlikhet och betydelsen av jämlika lösningar.

I redogörelsen noteras att ojämlikhet särskilt inom utbildningen har många negativa konsekvenser för samhället. Den försämrar människornas ömsesidiga förtroende och förtroende för institutioner, miljömedvetenheten, den sociala växelverkan, delaktigheten och samhällsdeltagandet.

Rätten till en jämlik utbildning har varit en hörnsten i den finländska utbildningen under de senaste 50 åren. Jämlikhet bör även fortsättningsvis utgöra ett centralt stödben i finländsk skolutveckling.

Arbetsgivare fäster idag allt större vikt vid de sökandes förmåga till inhämtning av ny kunskap och andra metakunskaper. De anställda bör ha beredskap och färdigheter för kontinuerligt lärande för att ständigt kunna inhämta ny kunskap och hänga med i den snabba utvecklingen. Förmåga till självständigt och självstyrt lärande blir allt viktigare för vuxnas lärande och för anpassning till förändringar. Det är betydelsefullt att även äldre

arbetstagare (55+) deltar i kontinuerligt lärande och upprätthåller sin yrkeskompetens och den egna anställningsbarheten på arbetsmarknaden. Efter pandemin återgår utbildningssystemet knappast till renodlade campus- eller närstudier, utan en hybridmodell är mest troliga inom all utbildning, vilket kräver att den undervisande och vägledande personalens har mångsidiga digitala kompetenser att undervisa och vägleda vuxenstuderande på distans.